

Arktinen humala

Alcohol and Native Peoples of the North. Ed. by John Hamer & Jack Steinbring. University Press of America. Washington D.C. 1980, viii+315 sivua

”Alkoholi ja pohjoiset alkupe-
räiskansat” on kokoelma yhdys-
valtalaisien ja kanadalaisten ant-
ropologien artikkeleita, jotka
John Hamer ja Jack Steinbring
ovat koonneet yhteen ja varusta-
neet johdannolla ja yhteenvedol-
la. Vain pari artikkeleista on pe-
räisin *Quarterly Journal of Stud-
ies on Alcohol* -lehdestä, muut
ovat alun perin hankalammin ta-
voitettavissa tilapäisjulkaisuissa
esitettyjä, yksi on luku monogra-
fiasta ja yksi on kirjoitettu tätä
kokoelmaa varten. Artikkeliko-
koelma täydentää — ainakin su-
omalaisesta näkökulmasta katsoen
— hyvin Mac Marshallin vuonna
1979 julkaisemaa kokoelmaa
”Beliefs, Behaviors & Alcoholic
Beverages. A Cross-Cultural Sur-
vey”. Valikoimissa on yksi yhtei-
nen artikkelikin (R. H. Robbins),
lisäksi kaksi tutkijaa (J. J. Honig-
mann ja E. M. Lemert) esiintyy
molemmissa.

*Rommi, brandy ja
turkikset*

Pohjois-Amerikan mantereen
pohjoisimpien osien alkuperäis-
kansat tutustuivat alkoholiin vas-
ta eurooppalaisten turkiskauppi-
aiden kiinnostuttua alueesta.

Ranskalaiset kävivät kauppaa
brandyllä, englantilaiset ja hol-
lantilaiset rommilla. Intiaanit ja
eskimot olivat kahdella tavalla
heikommassa asemassa tässä
vaihtotilanteessa, kun sitä verrat-
aan vaikkapa suomalaisen ”erä-
kaudellaan” (Voionmaa) käy-
mään turkiskauppaan. Ostajilla
oli nyt tislattua ja teollisessa mi-
tassa tuotettua alkoholia, hansa-
kauppiaille oli ollut vain viiniä,
joka ei soveltunut näin pohjoises-
sa viljeltäväksi. Toinen ero saattoi
olla kohtalokkaampi. Tutkijat ni-
mittäin väittävät, etteivät Poh-
jois-Amerikan mantereen alkupe-
räiskansat tunteneet — eräitä ete-
läisiä poikkeuksia lukuun otta-
matta — ennestään alkoholijuo-
mia, eivät edes minkäänlaista
olutta. Kaikilla muilla mantereil-
la sokerin käymisen salaisuus oli
keksitty tuhansia vuosia aiem-
min. Vaikka tämä amerikkalais-
tutkijoiden lähtökohta tuoksah-
taa valkoisen miehen taakalta, se
pitänee paikkansa.

Uutuudestaan huolimatta al-
koholista tuli heti suosittu ja ha-
luttu hyödyke pohjoisten kansojen
keskuudessa. Ehkä tätä ei kan-
nata ihmetellä — omaksuivathan
eurooppalaiset Amerikasta tupa-
kan yhtä innokkaasti.

Siirtymäkulttuuri

Alkoholi sai keskeisen roolin
kahden kulttuurin yhteentör-
mäyksen aiheuttaneessa ristiriit-
dassa. Hamerin ja Steinbringin
mukaan luonnonkansojen kult-
tuuria ja maailmankuvaa hallit-
see binaarinen, kaksinapainen jo-
ko—tai-ajattelu. Kaikki nähdään
ja koetaan voimakkaina, vaihto-

ehtoisina vastakohtapareina (elä-
mä/kuolema, vahva/heikko, hu-
mala/selvä jne.). Siirtomaaval-
loittajien kehittyneempää kult-
tuuria sen sijaan karakterisoi ”jat-
kuvuusajattelu”; ilmiöillä ei ollut
pelkästään kaksi napaa, vaan ne
olivat jatkumo, jolta voitiin mää-
ritellä erilaisia voimakkuuksia —
asioita voitiin mitata (mm. rahal-
la). Uudesta asiasta — alkoholista
— tuli näiden maailmankuvien
ristiriidan symboli, ja tuloksena
oli ilmiö, jota on kutsuttu ”the
world’s oldest on-going protest de-
monstration” (maailman vanhin
jatkuva vastalausemielenosoitus
— Nancy Oestreich Lurie).

John J. Honigmann, jonka
muistolle teos on omistettu, ehti
kirjoittaa kokoelman ainoan alku-
peräisartikkelin (Honigmannin
kynästä oli myös Marshallin ko-
koelman toinen ”pääartikkeli”).
Artikkelissaan Honigmann tekee
yhteenvetoa aiheen kannalta rele-
vanteista tutkimuksistaan ja esit-
telee siirtymäkulttuurin (frontier
culture) ideaansa. Siirtymäkult-
tuuri on se kehitysvaihe, jossa
pohjoisimmat Amerikan alkupe-
räiskansat ovat eläneet suunnil-
leen viimeiset 150 vuotta suunnil-
leen 1950-luvulle saakka. Vapais-
ta ja itsenäisistä metsästäjistä tai
kalastajista tuli suoraan, ilman
”pehmeitä” välivaiheita, palkka-
työläisiä, useimmista kaupunkien
asukkaita. Kauppiat, lähetys-
saarnaajat, koulu, poliisi jne.
opettivat uutta kulttuuria. Honig-
mann ei puhu rasismista, mutta
osoittaa kuitenkin, ettei intiaa-
neista ja eskimoista tullut valta-
kulttuurin täysivaltaisia jäseniä
(Hugh Brady on sen sijaan suora-
puheisempi osuudessaan, joka on

katkelma hänen teoksestaan *Indians on Skid Row* [1971]). Rajusta alkoholin käytöstä ja humalaise-
na esiintymisestä tuli purkautu-
miskeino, mielenosoitus, tapa
osoittaa ympäristölle oma identi-
teetti.

Kulutustavoista

Kokoelman artikkeleista voi
koota eräitä kotimaisessa katsan-
nossa kiintoisia havaintoja tutkit-
tujen pohjoisten heimojen juoma-
tavoista. Intiaanit juovat aina
kaiken käsillä olevan alkoholin,
juojien lukumäärästä ja alkoholin
määrästä ja laadusta riippumatta.
Päämääränä on humaltuminen.
Väkeviä juomia suositaan.
Kun juoma loppuu, sitä saatetaan
yrittää hankkia lisää — jopa kei-
noja kaihtamatta. Tutkijat esittä-
vät oletuksen, että tapa juoda
kaikki käsillä oleva alkoholi juon-
tuu vanhoista ruokailutottumuk-
sista. Luonnonkansoilla ei ollut
säännöllisiä ruoka-aikoja, vaan
ravinto nautittiin silloin, kun sitä
oli, tai silloin, kun oli nälkä. Kai-
ki ruoka syötiin aina joukolla ker-
ralla loppuun. Jos joku ei sairau-
teen yms. vedoten halunnut syö-
dä, tuli hän epäkelpona suljetuksi
joukon ulkopuolelle. Oli siis vaa-
rallista kieltäytyä tarjoilusta.

Melkein kaikissa tämänkin ko-
koelman tutkimuksissa koroste-
taan, etteivät intiaanit tai eskimot
kaikista ennakkokäsityksistä huo-
limatta juo alkoholia enemmän
kuin valtaväestön kansallisuudet-
kaan. Mutta: alhaiseen tai koh-
tuulliseen kokonaiskulutuksen ta-
soon liittyy heillä huomattavasti
enemmän ns. alkoholihaittoja
(juopumuspidätyksiä, loukkaan-
tumisista, väkivaltaisuutta yms.).

Intiaanin humala onkin usein
humalakäyttäytymistä; humalan
ulkoiset tunnusmerkit alkavat jo
hyvin alhaisella päihtymysasteel-
la, pelkästä ”korkin haistelusta”.
Humala voidaan myös ”keskeyt-
tää” ja suorittaa välillä jokin ta-

loudenhoidon kannalta välttämä-
tön työ ja jatkaa sitten humalan
viettoa.

Naisen ja alkoholin suhteesta
voi tehdä mielenkiintoisia havain-
toja eräistä kuvauksista, joissa
vanhat perinteet vielä ovat oh-
janneet alkoholikäyttäytymistä.
Näissäkin kuvauksissa, kuten tra-
ditionaalisissa yhteisöissä yleensä,
naineilla ja naimattomilla nais-
silla on oma alueensa, sfäärinsä.
Naineella naisella ei ole paikkaa
juomaringissä. Sen sijaan nuoret
naimattomat tytöt saivat olla läsnä
ja seurata juhlimista, tosin kui-
vin suin (jos kokoonnuttiin se-
rustelutarkoituksessa, tarjottiin
toki tytöillekin). Myös vanhoja
naisia, varsinkin jos nämä osasi-
vat juomalauluja, suvaittiin.

Alkoholi ja solidaarisuus

Alkoholin yhdentävää merki-
tystä on korostettu useissa tradi-
tionaalisissa yhteisöissä koskevista
kulttuuritutkimuksissa. Käsillä
olevan kokoelman eräät artikkelit
sisältävät tässä suhteessa joitakin
kiintoisia havaintoja ja hypotee-
seja.

Edwin M. Lemert kertoo artik-
kelissaan (alun perin *Quarterly
Journal of Studies on Alcohol*,
Vol. 19, 1958), kuinka alkoholi
useiden pohjoisten intiaanihei-
mojen osalta teki 1800-luvulla pi-
kavierailun näiden perinteisissä
potlatch-juhliissa syrjäyttäen van-
hojen ”erikoistavaroiden” (kupa-
rit, kanootit, huovat) paikan.
Potlatch-tyyppinen juhlinta lop-
pui kuitenkin toisaalta pappien
vastustukseen, toisaalta intiaanien
varattomuuteen. Lemertin
havainto on sama kuin toisaalla
tässä lehdessä julkaistussa artik-
kelissa selostamani: alkoholi in-
tegroituu traditionaalisen yhteisön
vastavuoroisuussuhteisiin.

Kokoelman kiinnostavin artik-
keli on John S. Matthiassonin
”You Scratch My Back and I’ll
Scratch Yours: Continuities in

Inuit Social Relationships” (alun
perin *Arctic Anthropology*, Vol.
XII, 1975). Matthiasson tutki
kahteen otteeseen samaa yhteisöä,
1960-luvun ja 1970-luvun
alussa. Mutta näiden kenttätyö-
retkien välissä tutkitun yhteisön
jäsenet olivat kokeneet valtavan
muutoksen. Arktisista luonnon
keskellä asuvista metsästäjistä oli
tullut moderneja omakotitaloissa
asuvia palkkatyöläisiä. Samoja
perheitä havainnoidessaan Mat-
thiasson huomaa, miten sama
vanha sosiaalinen kiinteys, sama
rikkumaton solidaarisuus on
edelleen voimassa. Ja Matthias-
son esittää hypoteesin. Metsästä-
jävaiheessa sukulaisuussuhteiden
kylästävä kyläyhteisö ja metsä-
tystuotannon keskinäinen riippu-
vuus johtivat väistämättä voi-
makkaaseen keskinäiseen soli-
daarisuuteen. Elämäntavan ja
elinkeinon ajanmukaistumisen
jälkeen alkoholista tuli vastavu-
oroisuuteen perustuvien sosiaalisten
suhteiden kantaja yhteisössä,
jota Matthiassonin mukaan tulee
luonnehtia enemmän yhteistyö-
hön kuin kilpailuun suuntautu-
neeksi. Miksi juuri alkoholi?
Matthiasson viittaa — mielestäni
hieman epätydyttävästi — vain
alkoholin saatavuudessa esiinty-
viin rajoituksiin. Joka tapaukses-
sa Matthiassonin hypoteesi, joka
liittää alkoholin roolin sosiaali-
seen muutokseen, on kiintoisa.

Joko—tai—ajattelua?

Kenttäretkillä itse materiaalin-
sa keräävä antropologi on tutkija,
joka on harvinaisen pitkälle riip-
puvainen omasta työstään. Hän-
nen tekstissään ei heijastu vain
tutkittava kulttuuri vaan erittäin
voimakkaana myös hänen oma
kulttuurinsa. Mm. Honigmann
korostaa tätä artikkelissaan.

Tämä näkökulma mielessä pi-
täisi lähestyä kysymystä, mitä
merkitsee teoksen toimittajien ta-
pa esittää pohjoisten luonnonkan-

sojen ja siirtomaavalloittajien voittaneen valtakulttuurin erot niin suuriksi? Eikö näiden vasta-kohtien korostaminen juuri ole joko—tai-ajattelua? Onko primitiivisen ajattelun ainoa keskeinen piirre dualismi? Eikö sama dualismi sisälly myös eurooppalaiseen ajatteluun? Ja eikö sitä paitsi ole totta, että kokoelman melkein jokaisessa artikkelissa korostetaan, kuinka pohjoiset alkuperäiskansat oppivat juomatapansa uusilta valkoihoisilta tulokkailta? Ja eikö monien tulokkaiden esi-isät olleet olleet samanlaisia metsästäjä-kalastajia?

Lopuksi aineksia uusiin painajaisiin. Kuvitelkaapa, mitä olisi tapahtunut suomalaisille, jos hansakauppiaille muinoin olisi-kin ollut rommia? Eläisivätkö kaikki 10 000 suomalaista reservaatissa jossain Oulun pohjoispuolella (kuten saamelaiset nyt)? Tai: olemmeko jo itse asiassa reservaatit suhteessa yhteispohjoismaisiin työvoimamarkkinoihin? Me kun juomme kuten intiaanit — keskimääräistä vähemmän mutta kärsien suuremmista ”haitoista”.

Matti Peltonen

Raittiuskongressi

29. Pohjoismainen raittiuskongressi pidettiin 15.—19. kesäkuuta Vaasassa. Kongressiin osallistui kaikkiaan noin 300 edustajaa Tanskasta, Islannista, Norjasta, Ruotsista, Färsearilta ja Suomesta.

”Yhteiskuntaan on luotava raittiudelle myönteinen, alkoholin vastainen ilmasto. Ennemmin tai myöhemmin on puettava myös lakitekstin muotoon konkreettisia poliittisia toimenpiteitä. Millä tahansa toimenpiteellä saavutettu alkoholikulutuksen vähentäminen on voitto kansanterveydelle”, ministeri Vappu Taipale sanoi avatessaan kongressin.

Alkoholin yhteiskuntataloudellisia kustannuksia tarkasteli alustuksessaan tutkimussihteeri Anders Johnson Ruotsista. Hän toteasi tekemänsä tutkimuksen perusteella, että vuonna 1981 alkoholin yhteiskuntataloudelliset kustannukset Ruotsissa olivat ”ainakin

50 miljardia kruunua eli noin 9 prosenttia bruttokansantuotteesta”. Vastaaavin perustein laskien kustannukset Suomessa olisivat noin 20 miljardia markkaa, Johnson arvioi.

Kokouksessa kiinnitettiin useaan otteeseen huomiota verottoman alkoholin myyntiin. Kauppaministeri Asbjörn Haugsvedt kysyi esitelmässään, ”miksi pitäisi saada ostaa verovapaata viinaa, kun on siinä onnellisessa asemassa, että saa lentää ulkomaille”. Ministeri Haugsvedt ihmetteli myös, miksi pohjoismaiset valtiovarainministerit sallivat huomattavat verotulojen menetykset verottoman alkoholin myötä.

Kongressin yhteydessä pidetyssä Pohjoismaisen raittiusneuvoston kokouksessa neuvoston hallituksen puheenjohtajaksi valittiin johtaja Valeri Surell Ruotsista. Suomesta hallituksen varsinaiseksi jäseneksi valittiin Suomen Raittiusjärjestöjen Liiton puheenjohtaja lääninkouluneuvos Mauri Paananen ja hänen varamieheksensä valtiot. tri Matti Jääskinen.

Jouko Manninen